

Albert de Quintana, entre la Renaixença i el felibritge

Dolors Vilamitjana

Els pobles europeus del segle XIX, inclòs el català, van prendre consciència d'on venien i d'on volien anar, i van començar a reivindicar el seu passat històric, ennoblir la seva llengua, revalorar tots els elements que formaven la seva identitat pròpia com a països. En darrer lloc van sorgir els plantejaments que defensaven la necessitat d'un govern propi, reivindicació que, a casa nostra, es difuminà a través dels gèneres literaris més expressius: la llegenda i la poesia, sobretot. Hi havia, sense cap mena de dubte, fets històrics concrets i identificats en les llegendes que circulaven a l'època de Quintana, que el poble identificava com a pròpies i autèntiques.

Com que aquesta autenticitat era buscada pels impulsors de la Renaixença només calia, a partir de la memòria, recórrer a les llegendes de l'edat mitjana i del seu passat gloriós. Així, per exemple, Montserrat presenta un fantàstic aspecte: el que ofereixen els penyals, amb noms com la Roca Foradada, el Gegant Encantat, la Roca del Diable, el Cavall Bemat, els Degollats, el Cap de Lloro, el Cap de Gos, el Roc del Moro, etc.

La història de Montserrat contribuï, doncs, a la continuïtat del mite de Catalunya. I la poesia era la música de la seva expressivitat. Per això, Rubió i Ors evocava, el 1841, la història medieval de Catalunya i sentia la necessitat de desenterrar els clàssics de l'edat d'or catalana per despertar, decididament, l'«esperit patri català», amb el reveniment de la poesia perduda i el renovellament de la passada grandesa; valorava, a més, la restauració dels Jocs Florals com a resultat natural «de la existència del geni poètic, que jamay se ha extingit completament en aqueix país».(1)

Quintana, tanmateix, partia de la tradició medieval, de l'oral i de l'europea minoritària, en un intent de germanor nostàlgica, en un present més «progressista». La *Resenya històrica y crítica dels Antichs Poetas Catalans* de Milà i Fontanals (Barcelona, 1865), que obtingué el premi extraordinari dotat per l'Ateneu Barcelonès als Jocs Florals de 1865, presentava la perspectiva històrica de la lírica provençal, perspectiva del mestre que Quintana sempre considerà.

Precedents de la nacionalitat catalana

El mapa lingüístic europeu és, amb poques excepcions, el mapa de les «nacionalitats», cosa que explica que, majoritàriament, els moviments patriòtics comencessin a reivindicar l'idioma, primer en el terreny literari i després en el polític.

Els flamencs de Bèlgica, la poesia hongaresa, els pensadors alemanys avalaven l'afirmació «La llengua és tota la nació». No sense raó Herder posà esforços a recuperar l'ànima pròpia, i el poeta Arndt escrigué: «Wast ist das deutsche Vaterland? / So nenne endlich mir das Land! / So weit die deutsche Zunge klingt / Und Gott im Himmel Lieder singt: / Das soll es sein! Das soll es sein! / Das wack'rer, nenne dein!». Aquests versos van ser referència també a Itàlia, en temps de la lluita per la unitat nacional, de Gazzoletti, en parlar de «la gran patria dell'italiano». I el sentiment apassionat del romanticisme liberal abrandà el cor dels joves i es produí l'èxtasi del nacionalisme, com deia l'escriptor britànic Robert Lynd parlant del poeta polonès Mickiewicz.

Quan Rovira i Virgili es preguntava per què els moviments nacionalistes van esclatar tots dins el mateix període històric no creia en una coincidència casual i prou: la causa era la noció de *dret* que alguns intel·lectuals de pobles sotmesos van fer seva. Així, els elements biològics (naturals) de la *nacionalitat* van trobar confirmació i justificació en el principi racional del dret dels pobles. Dins els moviments nacionalistes de la segona meitat del segle XIX la qüestió lingüística, però, va tenir una importància cabdal.

Tanta importància prengué aquesta qüestió en els moviments nacionalistes que n'hi havia alguns que eren exclusivament lingüístics (el de Flandes, per exemple). I es donà el cas que, a Bèlgica, els valons, no els flamencs, demanaven l'autonomia política i la reconstitució del reialme belga sota un règim dual federatiu. Per això, Carles Rahola admirava l'heroïtat de Bèlgica, des de les pàgines d'*El Poble Català* o des de *Visions Empordaneses*.(2)

Paral·lelament, el règim dual austrohongarès deixava, a cada Estat de la monarquia, llibertat en la qüestió lingüística. A més,

dins l'estat hongarès, Croàcia tenia reconeguts els drets del seu idioma. No els tenien reconeguts ni Transilvània -s'hi parlava romanès- ni Eslovàquia -s'hi parlava una llengua semblant a la txeca o bohèmia-. A més, a Finlàndia, les dues llengües nacionals (finesa i sueca) vivien sota un règim de cooficialitat. Les reivindicacions lingüístiques gestades a casa nostra per la Renaixença i consolidades pel modernisme seguien l'exemple europeu. En aquest dinamisme, es transformaren en autèntiques reivindicacions polítiques: era el moment del catalanisme polític que, des de 1870, augmentà el to programàtic.

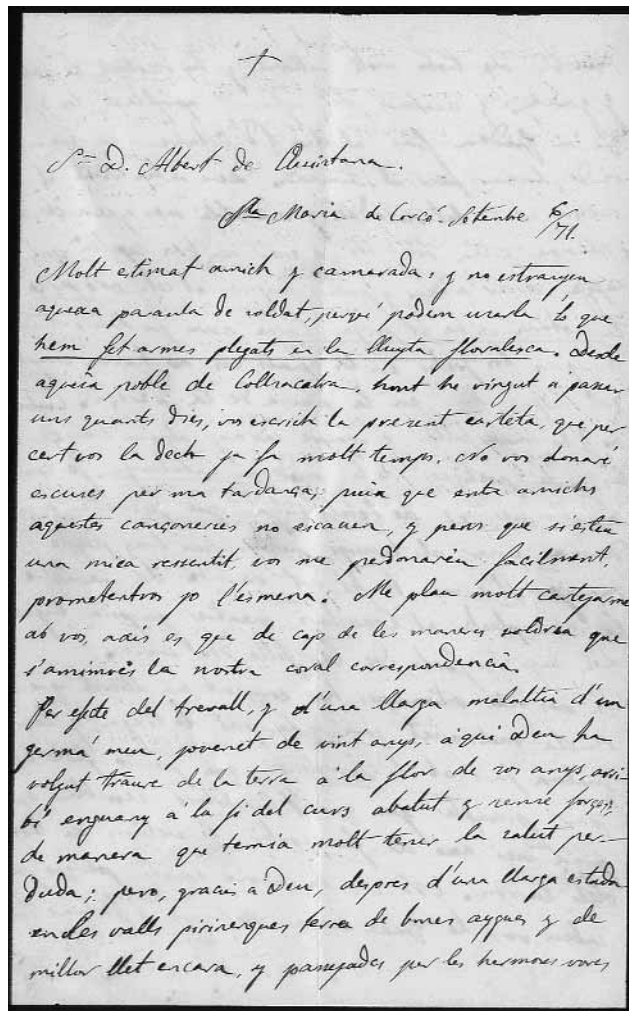
Quintana i Combis, seguint els propòsits del programa de la Renaixença, recreà tant temes d'antigues gestes -*La conquesta de Mallorca per D. Jaume el Conquistador, La Batalla de Muret, Cançó del Comte d'Urgell en Jaume lo Desdixat, Lo Rey en Pere del Punyalet*- com temes del seu segle -*A. S. M. La reina Ysabel II, Una llàgrima a Girona. Les àligues de l'any vuyt, L'arpa morta, Brindis als felibres provençals, Cançó Llatina*. No és estrany, llavors, que pobles ben diferents en la manera de viure tinguessin unes narracions idèntiques o, almenys, uns elements culturals coincidents, la divulgació dels quals s'intensificà a través de la impremta, fet que va permetre la conservació del sentiment de la història, el de l'entorn i el d'allò meravellós; per aquest motiu, els Pirineus es convertiren en el marc escollit per deixar brollar les tradicions del llac del Canigó i, amb la contemplació i el contacte natural, endinsar-se en els vells temps d'herois, cavallers i trobadors. Per tant, l'excursionista apassionat de mitjan segle XIX podia escoltar els sorolls de la muntanya entre el bufar del vent, sorolls de faules heroiques com la d'Otger i els nou barons; també Albert de Quintana era un gran simpatitzant de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques.

Víctor Balaguer, amic de Quintana, conreà també els subgèneres populars: el seu llibre *Amor a la Pàtria* (1858) enyorava la primavera de l'edat mitjana a partir dels valors d'Odón de Vallirana: «en todas épocas nuestro país ha tenido héroes, y con héroes glorias, y con las glorias timbres imperecederos que han grabado el genio de la libertad y de la independencia en las páginas de las más ricas historias de la tierra». (3)

Les conseqüències de l'adveniment dels romàntics, amb l'interès per la cultura popular i la inquietud per conèixer el país, el passat, la geografia, la gent, suren al llarg dels trobadors del segle XIX: Lo Gayter del Llobregat, Lo Trobador de l'Onyar, (4) Lo Tamboriner del Fluvià, (5) Lo Cantor del Ter (pseudònim d'Albert de Quintana i Combis), Enric Claudi Girbal, Pau Estorch i Siqués...

Els objectius de Quintana i la Catalunya immortal

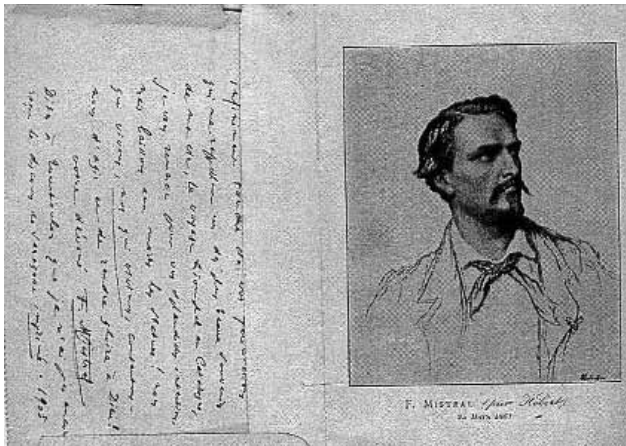
Si Aribau parlava de collir «del mur sagrat» la lira dels avis, el Cantor del Ter es proposava: «les cordes de l'arpa puntejar / en llengua

El canonge Jaume Collell es congratula d'haver contribuït, com Quintana, a la restauració dels Jocs Florals.

llemosina / dir-li quant, quant me bull el pensament / i sempre amb eixa llengua tan divina». (6) En aquests objectius, els camins de la llegenda i el conte s'entrecruaven, i la narració històrica en vers es va convertir en un gènere a tenir en compte en les diferents convocatòries dels Jocs Florals.

D'aquesta manera es perpetuà el mite de la continuïtat de Catalunya. Després d'Aribau, sense anar lluny, Rubió i Ors també girà els ulls cap a la grandesa passada de les terres catalanes: «no devia més que obrir lo llibre de la nostra història en sas pàgines més brillants y poéticas; sentarse en les verdoses y venerables ruinas del antich monument que presenciá las heroicas gestas qu'en aquella 's descriuhen, y senyalar ab lo dit la una y lo altre pera que llegissen en ell los que tenían set de sentiments nobles y de palpitations fortes». (7)

Carta manuscrita de Mistral a Quintana i Combis.

La Conquesta de Mallorca

per D. Jáume l'Conquistador. Cant Épich

Albert de Quintana també cantava l'amor, a la manera de la poesia ausiasmarquiana – meditativa i intimista–. Formalment, com que la cobla que més emprava el poeta valencià era la formada per vuit versos decasíl·labs, el nostre biografiat s'esforçava a escriure en octaves trobadoresques i en versos decasíl·labs; només cal donar un cop d'ull a *La Conquesta de Mallorca per D. Jáume l'Conquistador. Cant Épich* (Impremta de Josep Abadal, Mataró, 1859).

El cant èpic en qüestió consta de quatre cants de 26, 32, 33 i 26 octaves reials de versos decasíl·labs. Després d'evocar la invasió sarraïna i personatges de la Reconquesta, com Pelai, narra linealment els preparatius de l'empresa de Mallorca, les accions de guerra, amb especial referència a la mort dels Montcada, i l'assalt final de la ciutat, que porta l'illa a «l'imperi de la creu», amb els procediments habituals en l'èpica de tradició renaixentista, com les comparacions homèriques, les anticipacions i, especialment, les invocacions inicials al «monarca gran» i a la «Reina del Cel», precedides de l'exposició emfàtica del projecte poètic.

En el moment en què se li publicà *La Conquesta de Mallorca*, Albert de Quintana i Combis era soci honorari de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. La dedicatòria era per al seu Empordà. El pla d'acció de Quintana, però, despertava les crítiques dels sectors més progressistes, que, des de l'inici dels Jocs Florals, el tenien per un anacronisme. Sabedor que el present és fruit del passat remembrat, els trobadors que seguien la seva petja ressuscitaven els cants del gran poeta valencià del segle XV, després de quatre segles d'estar quasi morts.(8)

L'antiga corona tenia vida pròpia perquè el renaixement literari catalanista, amb la resurrecció de la llengua catalana, n'hi havia donat. I és aquest redreçament el que feia recordar el passat en

funció del present i de l'esdevenidor.(9) Aquest enyor de la vella primavera i l'entusiasme del poeta eren els fruits de l'amor patri, un sentiment que feia parlar de la continuïtat del «geni català», del retrobament de la raça «potent i generosa» o identitat catalana i del renovellament del temps culturalment immortal, heroic; per a Quintana, per exemple, la immortalitat de Girona davant els francesos va ser tema d'algunes de les seves composicions, com *Les algües de l'any vuyt* (1856). Quintana aprofità l'ocell mitològic –àguila i fènix immortal, respectivament– per a la renaixença de l'esplendor medieval.

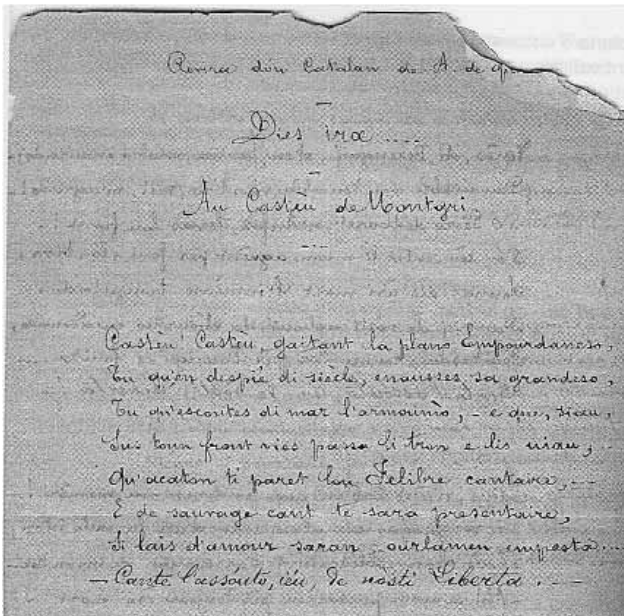
La cançó del comte d'Urgell

Quintana pertanyia a la generació que restaurà els Jocs Florals. Hi participà com a trobador els anys 1859, 1860, 1869 i 1870, i hi obtingué un premi ordinari i tres accèssits. S'hi distingí per l'energia i la noblesa del seu estil. Entre les composicions premiades destaquem la *Cansó del comte d'Urgell*, amb una dedicatòria ben explícita als felibres i, una mica més avall, «Germans: cregam y esperem! Dèu vos torne Provensa!».

La diada de Sant Joan de juny de 1870, a Torroella, Quintana posà fil a l'agulla a la cançó de temàtica històrica que li donà l'Englantina als Jocs Florals de 1870. L'obra inclou tres cants: el primer és una mostra de l'expressivitat del poeta, el segon és més artificial i el darrer arrossega un neocatalanisme que, si bé no va ser suficient per al poble, sí que ho fou per al Jurat del Jocs Florals. L'enyor de la vella primavera i l'entusiasme dels diferents trobadors són els fruits de l'amor a la pàtria, un sentiment que fa parlar de la continuïtat del seny català, de l'empenta dels catalans, del renovellament del temps culturalment immortal, «heroic».

El Consistori dels Jocs Florals elegia anualment els set mantenidors, i aquesta elecció explica, malgrat el conservadorisme dominant, una pluralitat real en la institució: la festa esdevingué un punt de mira necessari no solament per als poetes sinó per a molts personatges de diferent procedència ideològica i professional; per això les mantenidories tenien una significació rellevant, que donaven lloc a propostes d'interès per a l'evolució de la Renaixença devers el catalanisme polític. Quintana va ser mantenidor el 1873, i president dels Jocs Florals l'any següent, 1874.(10) En els seus discursos repetí els tòpics renaixentistes de la independència literària enyorada de Rubió i Ors, els valors i els símbols de la grandesa catalana: el costumisme català i les virtuts del treballador català, el mateix to profètic i encoratjador de Bonaventura Carles Aribau.

Entre 1861 i 1863 van ser proclamats els primers mestres en gai saber, que esdevingueren un nou element de prestigi de la institució: Víctor Balaguer, Jeroni Rosselló i Joaquim Rubió i Ors. Aquests primers anys també es van produir al clos dels Jocs Florals els primers contactes solemnes amb els felibres. De tota manera, malgrat el que era previst al reglament respecte de la llengua, els

Poema de Quintana que és un exemple rellevant de llatínisme.

poetes de llengua d'oc només hi concursaven i hi eren premiats molt esporàdicament.

El 1868, justament l'any després que es lliurés als felibres, a iniciativa de Víctor Balaguer, una copa costejada per una àmplia subscripció, a la qual Mistral dedicà un famós poema,(11) la presència física d'aquest i altres poetes occitans –Roumieu i Bonaparte Wyse–, la del fill de Paul Meyer i la dels poetes castellans Ruiz Aguilera, Zorrilla i Núñez de Arce magnificà la desena festa dels Jocs, presidida per Balaguer, i en potència el ressò. S'ha de dir que els felibres,(12) fins a l'acabament del Segon Imperi Francès i la Comuna (1871), constituïren una associació molt fraternal, a despit de les tensions entre monàrquics i liberals. D'una banda colliren la glòria a París, i de l'altra establiren un ideal renaixentista, paral·lel al dels catalans. La germanor dels provençals i els catalans tenia per símbols la Copa Santa, oferta per patricis de Barcelona, i el cant nacional que Mistral escrigué arran d'aquesta ofrena (1867).

Dins la seva evolució, el felibratge patí una contradicció entre la seva majoria, clerical i situada a la dreta francesa, provincialista, i una minoria liberal i republicana. Mistral apareixia com un poeta de la tradició, però a Marsella i al Llenguadoc hi havia un «felibratge roig». L'associació va absorbir més o menys aquesta contradicció i s'eixamplà a totes les províncies d'Occitània, tot celebrant la germanor de «tots els pobles llatins». El 1861, gràcies a Damas Calvet, els provençals descobriren la Renaixença catalana, i els lligams entre provençals i catalans es van intensificar, fins a arribar al 1870, en què V. Balaguer va anar a Occitània i oferí la Copa Santa als felibres, i Mistral va anar a Catalunya, on reconegué públicament el

talent poètic de Verdaguer.(13) L'excursió a Montserrat va ser l'únic acte dels celebrats amb motiu de la històrica visita dels felibres. Durant aquest període Mistral es declarà federalista i manifestà un patriotisme provençal intransigent: el poema *La countesso*, publicat dins el cèlebre *Armana Provençau*, i altres obres ho corroboren. El 1867 publicà *Calendau*, llarg poema d'intenció èpica, himne abrandat, d'un alliberament simbòlic. Des de la Comuna, però, Mistral tranquil·litza el nacionalisme francès; esdevingué el poeta de la tradició catòlica i menyspreà el progrés social.

Des del 1876 al 1888 Mistral va ser *capolièr* del felibratge: es preocupà de donar-li una estructura panoccitana i una ressonància en l'àmbit de la llatinitat, però no l'alliberà de la divisió entre la dreta i l'esquerra. S'ha de dir que la personalitat de Mistral marcà la Renaixença de les lletres occitanes, però que la seva influència subjectivadora provocà un cert estancament en els seus epígons provençals. Mancats d'una línia política coherent, els felibres no aconseguiren que llurs reivindicacions fossin preses en consideració per la classe política, i la seva obra no va poder conjurar la desoccitanització del país, ja activa en llur vida.

Mistral i la relació amb Catalunya

Als indrets de parla catalana, a causa del paral·lelisme i de les relacions entre Provença i Catalunya, la figura de Mistral gaudia de grans admiradors. Ja el 1859, el mateix any de la publicació de *Mireia*, Antoni de Bofarull, en el Consistori dels primers Jocs Florals, en saludà l'aparició. Francesc Pelagi Briz hi entrà en contacte immediatament i publicà una traducció de *Mireia* el 1864. Més endavant, el 1906, Maria Antònia Salvà va enviar una traducció de *Lis isclo d'or* a Mistral. A més, cal fer esment de la relació que unia Mistral amb Verdaguer: algunes de les obres juvenils del poeta de Folgueroles («Amors d'en Jordi i na Guideta») palesen una certa influència mistraliana. Diversos crítics parlen de «mistralisme» en l'obra de Joan Maragall, Josep Sebastià Pons, Tomàs Garcés o Carles Fages de Climent.

El 1891, el *capolièr* del felibratge, Felix Gras, era un «roig», però l'associació esdevenia més i més provincial i folkloritzant. Els lligams amb Catalunya es van trencar orgànicament el 1893. El felibratge, nascut amb Rebull i Jasmí, tenia com a pare el poeta Josep Roumanille –o Romanilha(14)–, fill de Saint Rémy, que tenia uns quants anys més que Mistral. Precisament Josep Romanilha va ser mestre de Mistral a Avinyó. Un altre estudiant els féu costat: Anselm Mathieu, i també Pau Giera, Teodor Aubanel, Joan Brunet i Alfons Tavan. Pel seu nombre recorden els set poetes que el 1323 fundaren els Jocs Florals de Tolosa de Llenguadoc –el número set té una certa importància en la simbologia felibrista.

«Els set moderns troubadours de Provença» es reunien cada diumenge a una casa de pagès, propietat de Pau Giera, del poble

de Font-Segugne. Una d'aquelles reunions va tenir lloc el 21 de maig de 1845, que es considera la data de fundació del felibritge. Mistral escrigué a les seves *Memòries* que cercaven un emblema i un dels reunits va tenir la idea de mirar el calendari. Era el dia de santa Estrella. Del nom van treure l'estel simbòlic (de set puntes) que presidí l'associació. Mistral i amics creien que *felibre* equivalia a 'savi' o 'entès' i que, per extensió, podia aplicar-se com a sinònim de 'poeta patriota'. En morir el seu pare, el 1855, Mistral s'instal·là al mas Llangardaix Verd, que li tocà d'herència. Allí escrigué *Mireia*, obra de tanta popularitat que, a Catalunya, moltes nenes porten el nom de la protagonista de l'obra mistraliana.

A casa nostra, l'any de la restauració dels Jocs Florals es publicà *Mireia* i, més endavant, el 1862, els Jocs Florals occitans van tenir lloc a Apt. Els llorejats el 1859 van ser Isabel de Vilamarí, Victòria Penya, Albert de Quintana, Damas Calvet –guanyador de l'Englantina–, Salvador Estrada, Adolf Blanch, Marià Fonts, Manuel de Lasarte i Antoni de Camps. Víctor Balaguer, encarregat de pronunciar el discurs de gràcies, glossà la divisa de «Fe, Pàtria, Amor», en termes abrandats i plens d'intenció política. La llengua castellana, d'acord amb Balaguer, era la llengua dels llavis, i la catalana, la del cor. La castellana, a més, era la de les escoles, i la catalana, la de les mares. Puntualitzà que els Jocs Florals no podien tenir la idea política d'un partit determinat, com «els esperits mal aconsellats» pretenien, però sí la idea d'un partit patriòtic –hi havia política de pàtria.

Englantina guanyada per Quintana
als Jocs Florals de 1870.

Quan el figuerenc Damas Calvet(15) assistí a les Festes de Tarasca es va comunicar amb Mistral i amics i els dedicà *Als poetes de Provença*. El 1865 Víctor Balaguer publicà *Historia de Catalunya y de la Corona de Aragón*. Havia participat, amb el general Prim i els progressistes, en una conspiració contra la monarquia d'Isabel II que va fracassar, i es va haver d'exiliar. En retornar a Catalunya, el 1867, va recollir diners per a l'adquisició de la Copa Santa per als poetes provençals, i va donar a conèixer el felibritge als amics liberals espanyols, a Castelar i Valero de Tornos. L'any següent, 1868, Balaguer convidà els felibres a assistir als Jocs Florals de Barcelona, la presidència dels quals li havia estat conferida. Els treballs presentats van ser 362, dels quals 62 eren de temàtica religiosa, 49 històrics, 245 d'assumptes diversos i 6 eren treballs en prosa sobre la història del setge de Girona. El 20 de maig de 1868, Mistral, Roumieux, Meyer, Bonaparte Wyse (cosí de Napoleó III i llenguadocià fervorós) i d'altres van ser rebuts pels catalans.

Quintana-Mistral-Balaguer

Albert de Quintana va ser un dels primers poetes que abraçà Mistral, l'autor de *Mireia*, que venia acompanyat de Paul Meyer, l'encarregat de l'arxiu imperial de París i redactor del diari *La France*; Luis Roumieux, un dels poetes de Provença més citats; Ernest Roubell, director del *Courier du Gard*, diari de Nimes, i algun amic de Perpinyà.

Mistral parlava francès, provençal, però molt poc català, encara que el coneixia perfectament. Balaguer va escriure que arribaren el 28 al matí i que van menjar i dormir a Girona. Els rebieren a Figueres el príncep Bonaparte-Wyse, Jacint Labaila, poeta valencià, Manuel Angelon, Celestino, Damas Calvet, el director del ferrocarril, etc. Salutats pel repic de les campanes llançades al vol, els felibres van entrar a Figueres. Els ciutadans els obsequiaren amb un banquet al Casino El Lago, on Mistral llegí el seu poema *La Brassado*. A Girona no solament hi va haver banquet sinó també missa major cantada a la catedral i una representació, en el millor teatre de la ciutat, de *Don Joan de Serrallonga*, de Víctor Balaguer.

A Barcelona, els Jocs Florals se celebraren en el Saló del Consell de Cent.(16) Els afalacs van ser molts i reiterats. A continuació va tenir lloc un gran àpat, amb l'assistència de les més il·lustres personalitats catalanes, valencianes i mallorquines de l'època: Milà i Fontanals, Verdaguer, Bofarull, Pelai Briz, Quintana, Rubió i Ors, Sitjar, Roure, Maspons, Aixalà, Morera, Calvet, Picó, Querol, Llorente, etc. De la resta de la península hi assistiren, entre d'altres, Zorrilla, el doctor Letamendi, Núñez de Arce, Asencio de Alcántara, etc. L'endemà, felibres i catalans van pujar a Montserrat, on es va celebrar una missa solemne cantada per l'Escolania. La Barcelona popular acomiadà els poetes provençals amb un entusiasme fervorós.

Albert de Quintana, entre Mistral i Balaguer, que s'estrengen les mans. Trobada d'escriptors catalans i provençals a Montserrat (1868): d'esquerra a dreta, començant per dalt, Barallat, Querol, Verger, Antoni de Torres, Armau, Roura, Roca, Mistral, Quintana, Balaguer, Sala, Wyse, Ferre, Vidal, Roumieux, Llorente i Meyer.

Les tornes no es van fer esperar, ja que els primers dies de setembre d'aquell mateix any, 1868, una delegació de deu catalans (entre ells, Vidal i Valenciano, Conrad Roure, Manuel de Lasarte, Albert de Quintana i Antoni de Torres), presidida per Víctor Balaguer, se'n va anar a Provença per tal d'assistir a diverses manifestacions dels felibres. Després de visitar Bellcaire i Tarascó, es dirigiren a Maiana, on els esperava Mistral, cofat amb el seu gran capell d'hisendat i poeta, enmig dels conveïns, dels pastors i d'altra gent de les masies que havia cantat; portà els catalans al mas on havia escrit *Mireia* i *Calendau* i on no mancaven els records de l'estada recent a Catalunya. La festa major, però, va tenir lloc a Saint Rémy de Provença, on els expedicionaris van ser acollits com a hostes d'honor per un poble enardit pel sol i la poesia i per la *pegoulada* tradicional –curse nocturna d'homes amb atxes enceses– i la correguda de torets de la Camarga. Tomant de la gran festa, els catalans s'aturaren a Avinyó, Arles, Nimes i Besiers, on assistiren a altres manifestacions patrioticoliteràries.

Víctor Balaguer s'entretingué al Rosselló, i quan va arribar a Girona la revolució s'havia consumat. Els seus havien triomfat. Aleshores s'establí a Madrid, on va començar l'etapa parlamentària i ministerial de la seva vida. Elegit diputat per Vilanova i la Gel-

trú, deixà a la població la Biblioteca-Museu, que porta el seu nom.(17)

L'any 1869, els felibres montpellerins, presidits pel baró de Tourtoulon, van fundar la Societat de Llengües Romàniques. Mistral i Xavier de Ricard s'hi adheriren; la Societat va començar a publicar, any rere any, la *Revue des Langues Romanes*. La influència dels intel·lectuals de Montpeller esdevingué preponderant en el felibritge, l'expansió del qual va ser frenat per la guerra franco-alemanya del 1870 i la desfeta de França a Sedan. La crisi féu trontollar l'occitanisme, àdhuc el de Mistral, temorós de no semblar prou «patriota» (patriota de la França vençuda i humiliada pels alemanys). L'il·lustre baró de Tourtoulon va fer passar Mistral de l'occitanisme, en sentit polític autonomista, a un federalisme difús i, si és possible, no republicà. Així s'explica que quan a Espanya, després del fracàs de la monarquia liberal i l'abdicació d'Amadeu I, arribà la República (1873), no fos aquesta la que l'autor de *Mireia* saludà, sinó Blanca de Borbó.

Les relacions entre els poetes catalans i els felibres es van reprendre l'any 1874, en què Albert de Quintana i Francesc Mateu(18) van anar a Avinyó, en representació de Catalunya, per tal de participar a les festes commemoratives del cinquè centenari de la mort de Petrarca –el felibritge s'havia fet amic del Risorgimento i pensava que els italians no podien faltar en el cercle d'una possible reunió llatina–. El poeta de Torroella va ser nomenat membre del Comitè del Patronatge de la Union des Étudiants Latins.(19)

Les mantinences

El 1875 Milà i Fontanals va anar a Montpeller per prendre part en un congrés filològic i literari panoccità. Un any després, el felibritge adaptà el seu programa als nous corrents i crea les *mantinences* corresponents a tres modalitats de la llengua d'oc: Provença, Lenguadoc i Aquitània. Seguidament s'hi afegí la *mantinença* catalana. Els felibres eren majorals o mantenidors. Els trenta majorals formaven el Consistori, presidit per un *capoulié*. El Consistori assumia la funció directiva de l'organització, que adoptà, per emblema, una Cigala d'Or, símbol poètic que els vells trobadors portaven al capell i blasó, com també el portaven Mistral i Quintana.(20)

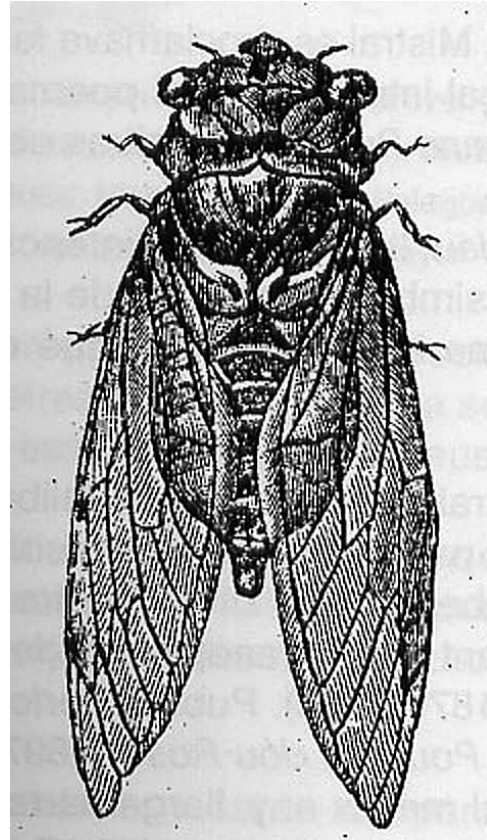
A Tolosa, el felibre republicà Xavier de Ricard publicà *Le fédéralisme* (1877), un federalisme molt diferent del de Mistral. Contra la concepció catòlica i autoritària mistralenca, Ricard alçava la bandera d'una confederació lliure de pobles democràtics. Fundà, a més, amb August Fourés, el setmanari *La Lausetto*, portaveu del felibritge d'esquerra. Les Festes Llatines –esplendor del felibritge– van tenir lloc a Montpeller del 22 al 29 de maig de 1878. Hi assistiren delegats de les quatre *mantinences*. Hi va guanyar la Flor Natural el reusenc Martí i Folguera, representat per Albert de Quintana, que designà com a reina de la festa la muller de Mistral.

La Cançó llatina

Quintana va continuar patrocinant el premi La Chanson du Latin i invocant el llatinisme. La seva *Chanson latine* (Avinjó, 21 de maig de 1876) fou traduïda a l'italià,(21) i impresa a Montpeller el 1877. Abans es publicà a la *Revue des Langues Romanes*. El pròleg, d'Alphonse Roque-Ferrier, és un cant al llatinisme i a l'obra de Quintana i Combis.(22) La composició es va publicar bilingüe, català-francès.

Per a Mistral i Quintana, l'ideal era el sistema federal: la federació dels pobles, la confederació llatina, la renaixença de les regions en una fraternitat lliure i natural. Heus aquí la crida de la cançó:

Alçem, alçem la càntiga -de l'envejada raça!
 Que la cançó llatina -rodoli per l'espai.
 Arreu sonarà armònica, -oh! Fills de mare santa!
 Caliu de flama antiga -dels cors serva la llar.
 Venim d'aquelles àligas, -las àligas romanas,
 Que j'aire no tenia -lo mon pel'seu volar;
 La pols de las centúrias -remembra nostra planta,
 Petjant la terra altiva -d'un cap à l'altre cap.
 Naturalesa esplèndida -ns'breça l'arca santa,
 D'onadas d'armonia -umplim nostre cel blau.
 Del mon som cor y ànima! -Si 'l cor minva y s'acaba,
 Per mala sort, la vida, -l'ànima es immortal!
 Si crema 'l sol de pàtria -la bárbara petjada,
 Com diu la Gesta antiga, -la raça s'alçarà;
 Y entre huracans de ràbia -la terra enarbolada,
 A fam dels corps, d'Atila -las carns apagaran.
 Vensuts! un jom las àligas -caigueren abressadas
 À la potent calciga -quel Nort nos vomitá;
 Alçaren mes heróicas -y, al crit de la venjança,
 Posaren llavó antiga -del bárbaro en lo cap.
 La llum de la conciença -dins l'ànima li inflaman;
 Del art la estrella amiga -li posan al devant;
 La majestat armònica -del dret arreu li encarnan,
 Y dins del cor li nia -la santa llibertat.
 La creu du la victòria! -Per nostre sanch regada,
 Del geni á la llum màgica -nous pobles s'aixecaban,
 La lley donaba vida -á un mon de ciutadans.
 May á las vellas àligas -desniaran las d'ara,
 A la bullenta tina -jamay s'hi abeuraran:
 La fret de bóiras pàlidas -la llum del sol no glassa,
 La raça encara nia -adins del vell casal.
 Desperta, alenta, oh pàtria, -en la grandor passada!
 Que la cançó llatina -rodoli pels' espais.
 Del mon som cor y ànima! -Si 'l cor minva y s'acaba,
 Per mala sort, la vida, -l'ànima es immortal!(23)

Símbol dels felibres.

Sort dels felibres

Mentrestant, a França, els *revanchards* cada dia feien més soroll. I, pel cantó oposat, el socialisme s'escampava sense aturador. Per acabar-ho d'adobar, la pressió de Xavier de Ricard i la influència de Napoleó Peyrat, a l'entorn dels quals s'agrupaven els elements de l'Alliance Latine sota el lema de «Federació, Democràcia, Ateisme», van fer de Tolosa la capital del felibratge tumultuós. A Tolosa, del felibratge catòlic, romàntic i floral esc de l'inici no en quedà res. D'aquesta nova generació era l'erudit montpellerí Roque-Ferrier, fundador, l'any 1887, de la revista *Occitània*, així com de *Le Félibrige Latin*.

A Catalunya, la Renaixença també es modernitzava políticament i empenia el camí de l'acció gràcies a Valentí Almirall, primer amb la celebració del I Congrés Catalanista (1906) i després amb la creació del Centre Català i la publicació de *Lo Catalanisme* (1886).(24) El 1892, a París es publicà una Declaració dels Joves Federalistes signada per Charles Maurras i Màrius André. El Govern francès creia que el felibratge prenia derivacions insospitades contra el centralisme i aquesta inquietud provocà, el 1893, un

col·lapse en les relacions entre els felibres provençals i els catalans, acusats de separatistes. Aquest mateix any la *mantinença* catalana fou dissolta. Amb tot, M. Roque-Ferrier(25) no es rendí.(26) El militarisme va fer canviar el curs dels esdeveniments: a França esclatà la guerra civil de l'afer Dreyfus i el felibritge i l'occitanisme van decaure.

La llavor sembrada pels felibres es manifestà en la revolta del 1907, promoguda pels vinyaters meridionals francesos contra el Govern, el qual acusaven de deixar les mans lliures als falsificadors del vi en detriment dels productors arruïnats i de les masses rurals, abocades a la misèria; tanta, que el 1909 Mistral exclamà: «Només manca la maleta».

Cloenda

Quintana s'interessà de debò per la Renaixença provençal. No es pot oblidar el seu rellevant paper a la Festa de Petrarca, a Avinyó, el 1874,(27) com tampoc la seva aportació per reorganitzar el felibritge el 1876, i la seva tasca com a impulsor dels Jocs Florals, tant occitans com catalans. No és estrany que, per tanta empena, L'Escolo de Lar plorés dolgudament la seva mort.(28) I és que Quintana (Lo Cantor del Ter) era un entusiasta de la «raça» llatina, forta i plena d'impuls per a l'esperit i les arts, i un fill de Provença, que tant estimava. Provença i Catalunya, en temps enyorats maridades, es tomaren a esposar a través de les Festes Llatines.

El 25 de juliol de 1870 Quintana fou nomenat membre *correspondant* de la Societat Arqueològica, Científica, Literària de Besiers, es comprometé més que mai a fer d'apòstol influent de la idea llatina per la unió dels pobles de la mateixa herència i, seguint Mistral i Balaguer, esdevingué un lluitador del regionalisme a través del sistema federal.

La seva *Cançó Llatina* defineix el gran pensament de fraternitat romànica que des de 1843 trobà a Montpeller amb el doctor Lallemand. El nostre poeta alçà la «cantiga de la raça llatina» per immortalitzar la memòria dels avis. En síntesi: l'arca santa ens agermana, la raça llatina és immortal, malgrat els bàrbars; Fills som de Roma, del Casal de Roma i les «velles àligues» encara nien als indrets de la Romània. Aquesta idea el mantingué lligat a Mistral fins a la seva mort, fins al punt que li dedicà un sonet que reproduïm perquè és l'únic que identifiquem en el seu corpus literari –tractant-se de la raça llatina, la forma mètrica més excelsa és el sonet harmònic.(29)

La seva lírica presenta trets romàntics, com la dissociació de la vida normal, la contraposició entre fantasia i realitat, el predomini del cor sobre la raó, la solitud, l'enyor, la sublimació, i l'ideal femení de dona fràgil, delicada, bella, de cabells rossos i arrissats, ulls blaus i somniadors. Consideració especial mereix la temàtica medieval, perquè és on Lo Cantor del Ter adquireix els seus

accents més vigorosos, amb la composició *Cançó del Compte d'Urgell, en Jaume lo Desdixat*, on hi ha una bona exposició dels conceptes, una llengua pura, un atreviment formal i una entesa imitació de les cançons antigues. La Renaixença catalana trobà en el felibritge provençal un moviment paral·lel als seus objectius i motivacions polítiques i estètiques. Els felibres també enyoraven les velles glòries i l'estil trobadoresc occità, que volien perfeccionar i posar al dia.

Quintana se sentia implicat a treballar per un destí comú, per la pervivència de les antigues nacionalitats,(30) el retorn al passat medieval, a les gestes de la corona catalanoaragonesa, i a cantar els pobles minoritzats, els valors d'una pàtria noble. La visita de Mistral a Catalunya el 1868 el captivà de tal manera que el cor el menà a dedicar-li la composició *L'arpa morta*. Victor Hugo li dedicà un poema, de 1870, en què es torna a insistir en les idees heretades de la Declaració dels Drets de l'Home i dels Ciutadans:

Ó soldats de l'an deux! Ó guerres! epopées!
Contre les rois tirant ensemble leurs épées,
Prussiens, austrichiens,
Contre toutes les Tyrs et toutes les Sodomes,
Contra le czar du Nord, cóntre ce chasseur d'homnes
Suivi de tous ses chiens,

Contra oute l'Europe avec ses capitaines,
Avec ses fantassins courant au loin les plaines,
Avec ses cavaliers,
Tout entière debout comme une hydre vivante,
Ils chantaient, ils allaient, l'âme sans épouvante
Et les pieds sans souliers!
Au levant, au couchant, partout, au sud, au pôle.
Avec de vieux fusils sonnans sur leur épaule
Passant torrents et monts.

Dolors Vilamitjana i Carandell
és llicenciada en filologia catalana.

Notes

1. Rubió i Ors, J. (Lo Gayter del Llobregat), *Poesies*, Barcelona, 1841 (pròleg, p. XI).
2. «Nous sommes les fils d'une race tenace. Ho ha dit un dels teus grans poetes, Bèlgica, el més representatiu dels teus escriptors: Verhaeren. Y bé ho havèu demostrat, bé ho demostrèu cada jorn, belgues heroychs y soferit que sou els fills d'una raça obstinada: vosaltres no havèu volgut pas desaparèixer, y us havèu oposat braument a que'ls perjurs, els que han esquinsat com si fos un troç de paper el tractat que us regonexia'l dret a la vida, trepitgessin la vostra terra! En el moment més culminant de la vostra història, vosaltres havèu tingut la visió clara, neta, del vostre destí, y havèu obehit el manament de la raça, que us deya que tot el que havieu fet, el vostre art meravellós, les postres lletres pal-

- pitants de joventut, les postres institucions socials, no havien pas d'abandonar-les al més foro. Y axí havèu salvat la vostra existència com a nació i ensems havèu salvat la llibertat del món. Perque sôu els fills d'aquesta raça forta y volenterosa, vosaltres veurèu acomplit el vostre designi, la vostra independència conquerida ab la vostra sanch, el dret a conviure sempre més ab les nacions civilisades, y la posteritat agriada us benehirà eternament». RAHOLA, Carles, *Visions empordaneses*, Lectura Popular. Biblioteca d'Autors Catalans, núm. 299, p. 69-71.
3. BALAGUER, V., *Amor a la patria*, Barcelona, 1858, p. 167.
 4. Vegeu *Poesías catalanas d'Enrich Claudi Girbal*, Imp. de D. Antoni de Torres, la Bisbal, 1866.
 5. Aquest autor, dins *Poesías*, de D. Pau Estorch y Siqués (Girona, 1851), escriu:

Aquest calaixet de sastre
Lo expressare en llemosí
Remedium quaerat
Jo sols desitjo que agrade
Qui sia confrare
à molts catalans sensills
Que prenga candela
Que l'idioma vuy parlan
Que aprengueren essent xichs:
Que diuhen X y no équis,
En tot conservant l'us antich.
 6. Vegeu *Al Ter*, Torroella, 3 de maig de 1853.
 7. Vegeu RUBIO i ORS, J., pròleg a *Poesies. Lo Gayter de Llobregat*, Barcelona, 1841, p. XI.
 8. Les paraules de Rubió i Ors no poden ser més significatives: «Si algun dia se aixeca algun altre Ausias March de entre la polseguera de eixos combats, os cabrà la satisfacció de haver contribuït a dar calor de pàtria á son cor, claror de glòria á son geni». Dins *Jochs Florals de Barcelona en 1861*, Barcelona, p. 182.
 9. Vegeu TARONJÍ, JOSEP, «La Jove Catalunya», dins TOMÁS RANDA, M., *Marià Aguiló i els Jochs Florals de Barcelona*, 1977, p. 125-128, v. 25-28:

El poeta's recorda d'en Llull i d'en Ausies
Y nova primavera ne canta ab escalfor;
Resonan melodioses les velles cantories,
Y'ns combla d'alegransa lo lay del trovador.
 10. El discurs de 1874 és amarat de projectes nobles i de remembrances èpiques: «Tot lo que aquí ens enrotlla du estampada fesomia de Nació Catalana [...] Catalunya s'alça modesta y gran coronada de Comtesa, duhent en ses entranyes la clan de sal lengua, que per sort y ventura encara 'ns dura y durará sempre; la llevor de ses lleys y la familia depositades per la civilització romana; l'esperit de llibertat é independència de la rassa primitiva, y l'amor al treball que no perdrèm may, vinga'l que vinga, y es onrada fesomia del nostre poble [...] Les centurias passavan y la frisança crexia, quant la revolució francesa vingué á somoure los fonaments dels pobles de la terra... les àligues traydores despertaren tota la furia de la rassa Ibera, dels enemichs companys ne feren, barrejaren la sanch en les batalles lluytant ensemps per deslliurar la llar de la invasora petra. Fins aquí del passat. Y 'l present? De aquell passat ¿qué 'n resta? Tot un mon nou enclavat sobre 'ls rònechs fonaments de la payral grandesa [...] Que llurs cants sian etems, servats per sempre mes en lo esperit del poble com ls cançons de vellura, ensenyats á nostres fills per postres dolços llavis, dames catalanes, després del sant nom de Deu y ab los dictats de virtud; y esmentada per tot, gran y lliure comia, breçada pels genis del treball y de la pau ab l'amor d'una mare, farsi via en avant sempre honrada, immortal, la Patria Catalana!». Dins QUINTANA, A., *Jochs Florals de Catalunya*, 1874, p. 31-37.
 11. Vegeu BLADÉ i DESUMVILA, A., *Felibres i catalans*, Barcelona, 1964, p. 28-30.
 12. La Revolució Francesa, amb la victòria dels jacobins, centralitzadors en extrem, semblà condemnar totes les altres llengües en nom de la unitat lingüística. El segle XIX, no obstant això, veié emergir algunes figures importants de la llengua occitana. Gensemin, un perruquer d'Agen, va recórrer Occitània amb els seus poemes en occità, i fou després consagrat pels ambients literaris romàntics de París (amb Lamartine i Nodier). Les seves lectures poètiques atreien milers de persones. Una altra gran figura fou la de V. Gelu, un exponent del realisme popular, i les obres del qual foren censurades pel poder imperial per ofendre la moral pública. Però el segle XIX va estar condicionat sobretot per Mistral i pel naixement del moviment del felibratge (1845), un prestigiós grup del qual sobresurt la figura de Romanilha i Aubanel i sobretot l'emblemàtica figura de Frederic Mistral, que amb *Mireia*, *Calendau* i *El poema del Roine* entrà al panteó de la poesia. Al costat de la seva obra poètica, Mistral fou autor del diccionari més complet en llengua d'oc mai concebut, *El tresor del Felibratge*. Fou l'únic escriptor occità distingit amb el premi Nobel de literatura (l'any 1904). El felibratge va tenir la seva època daurada a final del segle XIX i es va estendre a tota l'àrea occitana, malgrat les nombroses lluites internes entre els conservadors (els «blancs», dirigits per Romanilha) i els progressistes (els «vermells», amb Forest, Gras, de Ricard). Mistral, que va morir l'any 1914, es va allunyar d'aquestes batalles cap a la fi de la seva vida, i es va dedicar únicament a la seva obra.
 13. Vegeu la fotografia on poetes i acompanyants provençals s'apleguen al monestir de Montserrat. D'esquerra a dreta, començant per dalt: Barallat, Querol, Vergés, Antoni de Torres, Arnau, Roure, Roca, Mistral, Quintana, Balaguer, Sala, Wyse, Ferrer, Vidal, Roumieux, Llorente, Meyer. Dins *Poetes bisbalencs de la Renaixença*, la Bisbal, 1965, estudi de Pere Lloberas.
 14. J. Romanilha va néixer l'any 1818 i va morir a Avinyó el 1891. Professor a Avinyó, tingué com a deixeble el jove Frederic Mistral. Publicà un recull de poemes, les *Margaridetas* (1847). El seu paper d'artífex de la Renaixença provençal es confirmà amb la fundació del felibratge. Fou l'editor de l'*Almanac Provençal*, on publicà una sèrie de contes de caràcter moralitzador escrits en un llenguatge fortament saborós (s'editaren el 1883). Reialista i catòlic, concebia la poesia com un culte de les virtuts domèstiques i l'exaltació dels valors tradicionals. Sabé hàbilment posar en escena personatges populars. Algunes de les seves obres, com ara *La campana mountado* (1857), es poden llegir encara amb interès i plaer.
 15. Damas Calvet va néixer a Figueres el 1896 i va morir a Barcelona el 1891. Fou dibuixant a *L'Espanya Industrial*, i enginyer i catedràtic de dibuix a l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona. Des de molt jove escriví poesia en català, i el 1858 col·laborà en l'antologia *Los trobadors nous*. Participà en els Jocs Florals de Barcelona des del 1859, on guanyà l'englantina amb la poesia *Són ells!*, dedicada als almogàvers, que obtingué un èxit clamorós. El 1878 fou proclamat Mestre en Gai Saber. El 1861, en un viatge d'estudis, assistí a les festes del felibratge a Tarascó, i inicià les relacions entre els poetes romàntics catalans i els occitans, l'obra dels quals (Mistral, Aubanel, Roumanille) traduí al català i als quals dedicà el poema *Als poetes de Provença*, per bé que se'n distancià el 1876 per desacord amb el predomini occitanista. Tornà a Barcelona, es dedicà als estudis d'enginyeria i encoratjà Narcís Monturiol en la construcció del seu vaixell submarí. Ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres el 1880. La seva obra poètica fou recollida en el volum *Vidriums* (1881), tot i que més tard publicà un extens poema històric, *Mallorca cristiana* (1886), també en català, ple de divagacions erudites i filosòfiques. Com a dramaturg és autor de *La romeria de Requesens* (1864), quadre de costums empordanesos estrenat a Figueres el mateix any; *La Campana de la Unió* (1866), drama històric; *A la voreta del mar* (1874), opereta musicada per Joan Goula, i *Sibil·la de Fortià*, drama històric publicat pòstumament (1900). Col·laborà sovint en *La Renaixença*, *Lo Gai Saber*, *La Corona de Aragó* i *Diario de Barcelona*.
 16. La llarga vida de la institució dels Jocs Florals fa que s'hi puguin marcar diverses etapes. A la primera, entre 1859 i 1879, els Jocs Florals actuaren com a centre i motor de la Renaixença. Des d'un inici exclusivament poètic, s'obriren, mitjançant els premis extraordinaris oferts per entitats diverses, a nous camps: narrativa, teatre, estudis literaris, etc. L'any 1877, en què Àngel Guimerà fou nomenat Mestre en Gai Saber i es premià *L'Atlàntida* de Jacint Verdaguer, representa el punt culminant d'aquesta etapa. A la segona etapa, entre 1880 i 1899, la repetició temàtica i l'anquilosament de la mètrica provocaren la dissidència de les noves generacions, que van abandonar la festa. Durant la tercera etapa, entre 1900 i 1910, amb l'acceptació de les noves estètiques, s'hi incorporaren noms importants com Miquel Costa i Llobera, Josep Cameró o Joaquim Ruyra. Cal destacar la bona qualitat de les obres premiades l'any 1902. La quarta etapa, 1911-1936, va estar marcada pel distanciament dels responsables dels Jocs Florals de les estructures oficials, a causa de l'intent, no reeixit, de controlar el certamen per part dels noucentistes, fet que es va traduir en el rebuig de les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans per part dels Jocs fins al 1934.

17. Hi ha una carta del 31 de març de 1890 i una altra del juliol d'aquest mateix any, adreçades a Albert de Quintana, que parlen precisament del llegat cultural. Per als dos intel·lectuals, els interessos fonamentals de la societat espanyola eren la Constitució i la Dinastia, que simbolitzaven la propietat, la religió, la pàtria i la família. Balaguer ho deixava clar en una carta del 26 de març de 1872. S'entén així la missiva escrita per Sagasta i Balaguer a Quintana en què lamenta la no-presentació de Quintana: «Espanya es el país de lo imprevisto».
18. Francesc Matheu va néixer el 1851 i va morir el 1938. Nét d'indians i fill d'un advocat que residia a Barcelona des del 1851, s'adscriví des de molt jove al moviment catalanista, de primer al polític (fou un dels fundadors de la societat La Jove Catalunya, el 1870) i després, ja definitivament, al cultural, dins el qual desplegà una activitat pública extraordinària; des del 1871 intervingué en l'organització dels Jocs Florals, i el 1873 hi guanyà un segon accésit i posteriorment cinc premis ordinaris, tres d'extraordinaris i vuit accésits més. Fou nomenat Mestre en Gai Saber el 1897, mantenidor els anys 1880, 1881, 1899, 1908, 1919, 1925 i 1933, i president el 1902. També en presidí el consell directiu del 1910 al 1935. Com a poeta, el 1875 publicà *Cançons alegres d'un fadrí festejador*, però, de fet, la seva aportació més valuosa són els llibres *El reliquiari* (1878) i *La copa. Brindis i cançons* (1883), d'una estètica austera i intimista, i allunyada del romanticisme retòric; més tard publicà *Poesies* (1899) i *Versos de vell*, no gaire interessants. Tanmateix, la seva tasca més important fou la d'editor, iniciada el 1870 en passar a dirigir *La Gramalla* i concretada entorn de *La Il·lustració Catalana*: fou director i animador de la revista en les seves dues èpoques (1880-94 i 1907-17) i de la seva substituta, *Catalana*; el 1884 fundà l'editorial del mateix nom, la producció més interessant de la qual són els volums d'obres completes –Marià Aguiló, Emili Vilanova i Costa i Llobera, entre molts d'altres, i especialment l'edició popular de Verdaguer– i la col·lecció de *Lectura Popular*. La seva oposició als nous corrents de la cultura catalana se centrà especialment en la qüestió lingüística; així, des de les seves revistes, però també des de l'Acadèmia de Bones Lletres i la tribuna dels jocs florals, es negà, fins a l'últim moment, a acceptar les reformes de l'Institut d'Estudis Catalans. Aliadofil decidit, fomentà nombrosos actes d'amistat francocatalana i hi participà (el 1920 li fou concedida la Creu de la Legió d'Honor). Presidí l'Orfeó Català (1914) i l'Ateneu Barcelonès (1920).
19. Quintana els digué: «Je viens de recevoir l'invitation à votre Congrès des Étudiants Latins. Dites, je vous prie, à vos camarades que je les tiens à grand honneur, et que j'irai joindre les accents de mon cœur et de ma foi à l'œuvre qui a été l'idéal de ma vie entière. Après les malheurs répétés qui ont frappé les peuples de notre race, j'abais perdu l'espoir de la voir reagir. Ce mouvement de la jeunesse me dit encore que la race latine est immortelle! Je mourrai radieux si j'entrevois de nouveaux sillons tracés à son avenir». Dins *Bulletin Provisoire. L'Union des Étudiants Latins*, París, 1900, 15 p. Segons D. Aigladine, es tractava de la unitat de les races llatines: «La conception de l'unité des races latines est donc un produit historique, un produit de tradition». Aquesta constatació justificava els deixebles més enllà dels Pirineus: «Voilà ce qui plus tard permettra au Félibrige de trouver tant de sympathies en Catalogne, en Italie», conclut M. Jourdanne. Il n'est que justice d'ajouter la Roumanie, car, dès les "fêtes latines" de Montpellier (1878) où son grand poète national, le regretté Vasile Alecsandri reçut le grand prix Quintana pour son magnifique Chant du Latin, "la France d'Orient" a toujours tenu sa place dans les manifestations méridionales, destinées à entretenir l'idée latine». Dins *Bulletin*, p. 7-8.
20. Vegeu què digué Louis Roumieux a Quintana quan li concedí el Diplôme de Majoral Du Félibrige, assignat en Assemblea General i ratificat pel president, Mistral: «La réunion annuelle aura lieu, cette fois, le 25 mai, à Montpellier, et coïncidera avec la grande Fête du Chant du Latin, dont l'idée appartient à votre compatriote, M. Albert de Quintana. Les Assises littéraires seront honorées de la présence de nombreuses illustrations de votre pays, entre autres le savant M. Milá y Fontanals». Consistori Felibren, Montpellier (12 de maig de 1878).
21. També altres poemes seus van ser traduïts a altres llengües. S'hi emfasitzava la fortalesa de la raça llatina.
22. Vegeu les seves paraules: «Cette pièce fut lue à Avignon le 21 mai 1876, lors de la première assemblée générale du Félibrige. Au mois d'août de la même année, elle le fut à Valence (Espagne), pendant les fêtes du Centenaire de Jacme le Conquérant, alors que, sur la proposition de M. de Quintana lui-même, les poètes catalans, espagnols et languedociens, protestaient contre les massacres de Bulgarie par une adresse collective aux Serbes et aux Roumains de la Roumanie et de la Macédoine».
23. Dins *France et Espagne* (Imprimerie Centrale du Midi, Montpellier, 1878), Charles Arribat es refereix a l'empenta de Quintana amb aquestes paraules: «C'est un des nobles fils de la terre espagnole / Qui nous dit sa douleur dans un mâle discours; / C'est Quintana, félibre à la fière parole, / L'illustre descendant de nos grands troubadours!», i acaba, exultant: «La race des latins ne doit jamais finir!». L'opuscle, dedicat a Albert de Quintana, diputat a Corts i representant d'Espanya a les Festes Llatines, de set pàgines, es publicà a propòsit del banquet general de les Festes Llatines, el 25 de maig de 1878.
24. És important el document firmat per Valentí Almirall i Ramon Picó i Campamor, del 31 de desembre de 1880 (*Bases per a la Constitució definitiva de l'Acadèmia de la Llengua Catalana*), on consten els noms dels acadèmics fundadors: són els mantenidors dels Jocs Florals de Barcelona. A Albert de Quintana li correspongué el càrrec d'acadèmic fundador «de número» (Base IV). El document es conserva íntegrament al fons de la Biblioteca Quintana. Creiem que es pot considerar el document-base del futur Institut d'Estudis Catalans.
25. Roque-Ferrier va néixer a Montpellier l'any 1844 i hi va morir el 1907. Participà en la creació de la *Revue des Langues Romanes* (1870). Majoral del felibrige, organitzà (1878) les Festes Llatines de Montpellier, on catalans, italians i romanesos fraternitzaren amb els occitans. Creà el felibrige llatí (1892) i féu del lòu de Pascas el portaveu de l'oposició al felibrige oficial.
26. Ho constatem per unes cartes manuscrites de 1900 i 1902: la Union des Étudiants Latins continuava la lluita.
27. La seva composició poètica *En la felibrejada d'Avinyó* (Brindis), exalta el seu compromís. Consta de vuit estrofes de sis versos, una de les quals es repeteix com si fos la tomada, a l'estil dels trobadors.
28. Així ho confirma el condol que rebé el seu fill, Pompeio de Quintana.
29. À Federico Mistral (Sonet)
- Al bell peu de la Mar, la llum més pura
Del sol, un jorn, brotar-ne feu les rosas:
La mar donalshi imperi en sa planura,
Y éll, la forsa y la sang de las hermosas.
Grans las veyá lo mon; eran segura
Catifa de sos peus gestas gloriosas,
Cuan ay! Lo amor, per nostra desventura,
Volgué per dos reyalmes feme esposas.
Promte la febra emmorteí las galas;
Las mortas viuas lo amorós no crida,
Y á etem oblit esclavas las confía.
D'entre la pols dels segles, vuy las alas
Batent pel cel, retornan á la vida
A la mágica veu de la Poesía.
30. Quintana, membre honorari de l'associació Liga Pentru Unitatea Culturala a Romànilor (octubre de 1895), era també soci de la Societat Internazionale Elle-no-Latina (1902) i un incansable defensor dels drets dels pobles a ser lliures. A la carta escrita a M. Alecsandrescu-Urechia, senador, professor de la Universitat de Bucarest, vicepresident de l'Acadèmia de Romania, «sus las doulenças que lous Roumans de Transilvania endououn de la part das juges e das ministres oungares», hi llegim: «Nunca aparecen mas fuertes las antiguas nacionalidades que quando mas se empeñan la fuerza y la tiranía en aniquilarlas. La raza latina es inmortal; ella sera siempre el genio y el alma del mundo. En vano cayeron sobre ella los barbaros y sentaron sus reales en el Capitolio. La sávia de los vencidos circuló por sus venas, y cayeron por fin esclavos los vencedores, germinando en su cérebro la semilla civilizadora, hiriendo en su sangre el sentimiento del arte, la poesía, y en el fondo de su consciencia la fé salvadora. Luchad hermanos de Orient con perseverancia, disputad la tierra santa, palmo á palmo, que sagrado es el suelo de la páttria! Conservad vuestra lengua, vuestras costumbres; y no olvidéis que aquí, en este pais clásico de la independencia, tras cinco siglos de ferviente lucha iniciada en Astúrias por Pelayo, arrojamol al fondo del Estrecho, desde los altos muros de Granada, a la sangrienta media luna, para no volver jamás a levantarse en el sereno azul del cielo de la gentil España. Todos formamos aquí votos por vuestra independencia, por vuestra libertad, por vuestro triunfo». QUINTANA, A., *A Urechia i a les víctimes de la tirania hongaresa*, Torroella, 1894.